

**Голові комітету Верховної Ради
України з питань освіти і науки**

Міністру освіти і науки України

***Відкритий лист щодо збереження
підготовки вчителя основ здоров'я***

Остання чверть ХХ сторіччя характеризувалася різким погіршенням здоров'я дітей та підлітків. Ця тенденція особливо поглибилася в період розпаду Радянського Союзу. Стан здоров'я підростаючого покоління залишається незадовільним і сьогодні: лише 1 з 10-ти випускників загальноосвітніх шкіл може бути оцінений як «практично здоровий», інші 9 мають по одному або більше хронічних захворювань. Приблизно 50-80 % цих захворювань (за даними різних вчених) виникають внаслідок неправильного способу життя, тобто мають поведінкове підґрунтя.

Вихід з цього становища, в умовах перманентної економічної кризи, полягає у формуванні в підростаючого покоління знань щодо основ здоров'язбереження та свідомої мотивації на здоровий спосіб життя. На думку Міністрів охорони здоров'я та освіти країн Європи та Північної Америки, найефективніший спосіб досягнення цієї мети – викладання в загальноосвітніх навчальних закладах відповідних навчальних курсів (наприклад, «Health Education» у США, «Foundation of health» у Скандинавських країнах, «Health and Physical Education» у Канаді, Австралії та інших країн). Подібні курси викладаються у понад 170 країнах світу як інваріантні або варіативні складові навчальних планів. Саме грамотність у питаннях здоров'я, з точки зору Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ), має вирішальне значення для розширення прав і можливостей як дітей, так і дорослих.

Впровадження в інваріантну складову навчального плану загальноосвітньої школи предмета «Основи здоров'я» є, мабуть, найяскравішим надбанням вітчизняної освіти. Україна – єдина країна пострадянського простору, котра зуміла не тільки задекларувати ідею «Здоров'я через освіту», але й реалізувати її на практиці.

Цей процес всіляко підтримується міжнародними організаціями (ЮНІСЕФ, ВООЗ, ПРООН, Європейською комісією, Глобальним міжнародним фондом по боротьбі з ВІЛ/СНІДом, туберкульозом і малярією та іншими). За досвідом впровадження основ здоров'я в школах України та новітніми технологіями організації сприятливого для здоров'я дитини навчального середовища приїздять науковці з країн Європи та Сполучених Штатів Америки. Починаючи з 2004 року, міжнародними організаціями витрачені мільйони доларів на освітні програми, спрямовані на формування мотивації на здоровий спосіб життя через прищеплення молоді «життєвих навичок», призупинення поширення епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні, подолання явищ психічного і фізичного насилля та різних форм дискримінації тощо. І сьогодні продовжується фінансування освітніх програм, спрямованих на зниження тиску неінфекційних захворювань на населення України (ВООЗ), формування «шкільної служби здоров'я» (ВООЗ), психологічну реадaptaцію дітей із зони АТО та сімей переселенців (ЮНІСЕФ) тощо. Уся ця робота здійснюється у тісній співпраці з МОН України.

За 20 років створений неоціненний навчально-методичний доробок з основ здоров'я, безпеки життєдіяльності, валеології; пройшли апробацію, вдосконалення і перевидання підручники з основ здоров'я для початкової та базової школи. За підтримки міжнародних організацій в школах впроваджені факультативні предмети, метою яких є формування і збереження фізичного і психічного здоров'я. Це «Школа проти СНІДу» (для старшої школи), «Рівний рівному» (8-9 класи), «Корисні звички» і «Цікаво про корисне» (для початкової школи)». Зазначені факультативні курси пройшли експериментальну

перевірку та отримали гриф МОН України. За донорські кошти було підготовлено навчальні і навчально-методичні матеріали для учнів і вчителів, тисячі вчителів пройшли підвищення кваліфікації (тренінги) з методики викладання цих курсів. Зокрема, для забезпечення викладання курсу «Школа проти СНІДу», у 2014 році було видано, за кошти ЮНІСЕФ, 180 тисяч підручників для учнів.

Викладання цих предметів підготовленими вчителями здійснюється за тренінговою методикою розвитку життєвих навичок, яка визнана у світі найефективнішою у плані навчання психосоціальних компетентностей. Реалізуючи діяльнісний підхід, ця методика забезпечує активну участь у навчанні кожного учня, посилення командного духу класу, створює сприятливий емоційний клімат, підвищення авторитету вчителя тощо.

Наполеглива просвітницька робота з питань ВІЛ/СНІДу привела до майже значного зниження кількості нових випадків інфікування ВІЛ серед молоді починаючи з 2004 року.

В результаті впровадження предмета «Основи здоров'я» та, пов'язаних з ним, профілактичних програм за останні 16 років у 2-3 рази зменшилося вживання підлітками міцних напоїв; упродовж 8 років на 32% зменшилось поширення куріння серед 15-16-літніх підлітків, за останні 4 роки на 49% зменшилась поширеність абортів серед дівчат віком 15-17 років тощо (<http://autta.org.ua/ua/resources/electronic/>).

Загалом, освіта з питань здоров'я в навчальних закладах України включає наступні складові:

- освітня лінія «Особистість дитини» у ДНЗ;
- інваріантний предмет «Основи здоров'я» з 1 по 9 класи (по 1 год. на тиждень);
- факультативні предмети в початковій (0,5 год. на тиждень), базовій (1 год. на тиждень в 8-9 класах) та в старшій (1 год. на тиждень) школах;
- «Основи медико-санітарної підготовки» та «Основи цивільного захисту» в старшій школі для дівчат та юнаків, які за станом здоров'я або релігійними поглядами не вивчають основи військової справи (від 1 до 2 год. на тиждень.), «Основи медико-санітарної підготовки» та «Основи цивільного захисту» для юнаків в межах предмету «Допризовна підготовка» (від 0,25 до 0,5 год. на тиждень);
- «Основи валеології» або «Основи здорового способу життя» у ВНЗ (дисципліни за вибором).

Отже, незважаючи на певні труднощі, пов'язані з постійними намаганнями зменшити обсяг годин на формування обізнаності з питань здоров'я, в цілому, цей освітній сегмент є задовільним.

Основна проблема освіти в галузі здоров'я і безпеки – *це недостатня кількість підготовлених учителів*, які володіють теоретичними знаннями, практичними уміннями, навичками та сучасними інтерактивними методиками навчання на основі життєвих навичок.

Підготовка вчителів для навчання предметам оздоровчого спрямування почалася з уведення спеціальності 6.010100 «Валеологія» до Переліку 1997 року до напряму 0101 «Педагогічна освіта» і затвердження у 2006 році Галузевого стандарту підготовки бакалаврів за цією спеціальністю. У Переліку 2006 року підготовка фахівців з валеології була віднесена до галузі знань «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» до напряму підготовки 6.010203 «Здоров'я людини*» (де зірочка вказувала на підготовку саме вчителя). У 2014 році був затверджений новий Стандарт вищої освіти за спеціальністю «Здоров'я людини*» (від 02.07.2014 р. № 783). Після введення нового Переліку 2015, згідно з Таблицією відповідності Переліків 2006, 2011 і 2015 рр., підготовка вчителя основ здоров'я віднесена до галузі знань 01 «Освіта» спеціальності 014 «Середня освіта (основи здоров'я)». Такі зміни назв спеціальності не сприяють її популяризації та дезорієнтують абітурієнтів.

Відповідно до стандарту, після закінчення бакалаврату, випускник отримує кваліфікацію: **«2320 Вчитель загальноосвітнього навчального закладу I-II ступеня**

(основи здоров'я)». Узагальненим об'єктом його діяльності є «процес навчання предметів оздоровчого спрямування (основ здоров'я, валеології, безпеки життєдіяльності, медико-санітарної підготовки, цивільного захисту населення) учнів загальноосвітнього навчального закладу I-II ступеня, організація валеологічної служби (шкільної служби здоров'я) в закладах та установах різних форм власності, надання індивідуальних і групових консультацій та послуг у сфері збереження та зміцнення здоров'я людини».

Підготовка вчителя основ здоров'я унікальна за змістом. З одного боку, це глибока природничо-наукова підготовка, доповнена медичними знаннями, на рівні, що перевищує знання медичної сестри, а, з іншого – повноцінна психолого-педагогічна підготовка, що включає озброєння випускника сучасними інтерактивними методами навчання та виховання. Володіючи знаннями в галузі медицини, вчитель основ здоров'я має ментальність фахівця пропедевтичного спрямування. Саме здоров'я людини, його формування, розвиток і збереження, а не хвороба, є метою і завданням його професійної діяльності. **Враховуючи вищезазначене, доцільно ввести в Перелік 2015 року в галузь знань «01 Освіта» додаткову спеціальність «018 Здоров'я людини», що більше відповідатиме змісту професійної підготовки випускника.**

На сьогоднішній день навчання предметів оздоровчого спрямування здійснюється за залишковим принципом. Директори шкіл через відсутність підготовлених у ВНЗ фахівців, змушені розподіляти години серед вчителів інших предметів – біологів, хіміків, вчителів трудового навчання, фізичної культури, філологів тощо. В найкращому випадку ці вчителі прослухали невеличкий курс під час підвищення кваліфікації та/або пройшли тренінг з певної проблематики (за програмами «Школа проти ВІЛ», «Рівний рівному», «Цікаво про корисне») за кошти міжнародних донорів. До того ж, за появи можливості вибору предмета викладання, вчителі віддають перевагу отриманій у ВНЗ первинній спеціальності, що зумовлює плінність кадрів. Викладання оздоровчих предметів вчителями з недостатнім рівнем здоров'я- та життязбережувальних компетентностей знижує ефективність цієї роботи серед учнів.

Оскільки, більше половини з 17337 шкіл України – школи з малочисельним контингентом учнів, існує загальна проблема для вчителів багатьох предметів із забезпеченням навантаження на повну ставку. Враховуючи означену ситуацію, підготовка майбутніх вчителів основ здоров'я ведеться за подвійними спеціальностями.

Найбільш поширеними є наступні поєднання: вчитель основ здоров'я та практичний психолог в закладах освіти; учитель основ здоров'я та фахівець з фізичної реабілітації; учитель основ здоров'я та вчитель біології; учитель основ здоров'я та вчитель фізичної культури; учитель основ здоров'я та вчитель початкових класів. Варіанти поєднання добре віддзеркалені в Наказі МОН України від 13 травня 2014 року № 586 «Деякі питання поєднань напрямів (спеціальностей) з додатковими спеціальностями і спеціалізаціями, за якими здійснюється підготовка педагогічних працівників освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра, спеціаліста, магістра».

За рахунок упровадження в навчальні плани підготовки вчителя основ здоров'я спецкурсів, спецсемінарів, сертифікованих програм та факультативів студенти можуть отримувати такі додаткові кваліфікації: заступник директора з виховної роботи, інспектор з охорони дитинства, медична сестра навчального закладу, масажист тощо. Подвійні спеціальності та спеціалізації забезпечують захист випускника на ринку праці.

Загальна потреба шкіл України у вчителях основ здоров'я становить приблизно 15 тисяч осіб (із розрахунку 1 вчитель на школу). Безумовно, оптимізація мережі шкіл у майбутньому зменшить частково кількісний показник. Та лише для потреб міських шкіл, в яких навчаються в середньому по 500-700 учнів і навантаження вчителя основ здоров'я перевищує 18 годин на тиждень, необхідно підготувати не менше 5 тисяч кваліфікованих фахівців.

На сьогодні повноцінну підготовку кадрів здійснюють понад 10 ВНЗ, що мають відповідну ліцензію та акредитовані на провадження освітньої діяльності на рівні бакалавра і магістра «Здоров'я людини*». Оскільки у більшості ВНЗ – ця нова спеціальність відкрита нещодавно, наразі, підготовано лише близько 150 дипломованих фахівців. Студентів, які навчаються за спеціальністю «Здоров'я людини*», нараховується понад 1000, з них понад 50% навчаються за власні кошти. Конкурс заяв абітурієнтів іноді перевищує 100 осіб на 1 бюджетне місце.

Певна кількість вчителів, які викладають основи здоров'я, пройшли підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Ураховуючи вищесказане, хибною є позиція МОН України, викладена в проекті наказу «Про затвердження Переліку основних предметних спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 014 «Середня освіта (за предметними спеціалізаціями)», за якими здійснюється формування та розміщення державного замовлення та поєднання спеціальностей і спеціалізацій в системі підготовки педагогічних кадрів». **Згідно з цим проектом в Перелік не включена підготовка за спеціалізацією «Основи здоров'я».** Наслідком цього буде не тільки відсутність державного замовлення на підготовку вчителя основ здоров'я, а й припинення ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів щодо підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 014 «Середня освіта (основи здоров'я).

Звертаємося до Вас з проханням не допустити знищення підготовки вчителя основ здоров'я!

Плекаємо надію, що Ваша громадянська позиція та відповідальне ставлення до питання збереження здоров'я дітей та молоді буде сприяти розвитку одного з найважливіших освітніх напрямів, пов'язаного з формуванням, розвитком і збереженням фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я підрастаючого покоління в Україні.

Відкритий лист підписали:

Від Національної академії педагогічних наук України

БОГУШ Алла Михайлівна, завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського, академік НАПН України, професор

БОНДАР Володимир Іванович, декан факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, академік НАПН України, професор, голова груп розробників стандартів вищої освіти за спеціальностями «Дошкільна освіта» і «Початкова освіта, науковий редактор Стандарту вищої освіти за спеціальністю «Здоров'я людини*»

САВЧЕНКО Олександра Яківна, головний науковий співробітник Інститут педагогіки НАПН України, академік НАПН України, професор, один з ініціаторів впровадження предмету основ здоров'я в початкових класах

Від розробників Стандарту вищої освіти за спеціальністю «Здоров'я людини*», завідувачів кафедр, що здійснюють підготовку вчителів основ здоров'я, провідних викладачів

СТРАШКО Станіслав Васильович, завідувач кафедри медико-біологічних і валеологічних основ охорони життя та здоров'я Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, кандидат біологічних наук, професор, голова групи розробників Стандарту вищої освіти за спеціальністю «Здоров'я людини*»

БОЙЧУК Юрій Дмитрович, завідувач кафедри здоров'я людини та корекційної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, доктор педагогічних наук, професор

БОСЕНКО Анатолій Іванович, завідувач кафедри біології, екології та основ здоров'я Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського, кандидат біологічних наук, професор

ГОНЧАРЕНКО Марія Степанівна, завідувач кафедри валеології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор біологічних наук, професор

ГРИНЬОВА Марина Вікторівна, декан природничого факультету Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка, доктор педагогічних наук, професор

ГОРАЩУК Валерій Павлович, професор кафедри біології, екології та основ здоров'я Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського, доктор педагогічних наук, професор

КРИВИЧ Ірина Пантеліївна, професор кафедри медико-біологічних і валеологічних основ охорони життя та здоров'я Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, доктор медичних наук, професор

ПЛАХТІЙ Петро Данилович, професор кафедри анатомії, фізіології і валеології Кам'янець-Подільського національного університету ім. Огієнка, кандидат біологічних наук, професор

ШИЯН Олена Іллівна завідувач кафедри здоров'я людини Львівського державного університету фізичної культури, доктор наук з державного управління, професор

РОЖКОВ Ігор Миколайович, керівник Навчально-наукового інституту фізичної культури і спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського, доктор біологічних наук, професор

ЛЯННОЙ Юрій Олегович, ректор Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, кандидат педагогічних наук, професор кафедри здоров'я людини та фізичної реабілітації

ЗВІРЯКА Олександр Миколайович, завідувач кафедри здоров'я людини та фізичної реабілітації Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

МІХЕЄНКО Олександр Іванович, доктор педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини та фізичної реабілітації Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

ГЕТМАНЦЕВ Сергій Васильович, доцент кафедри біологічних основ фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського, кандидат біологічних наук, доцент

Від Громадських організацій

БЕРЕЗЮК Ольга Вікторівна, координатор проектів ГО «Дитячий фонд «Здоров'я через освіту»

КОЛЕСНИК Олександр Сергійович, голова Координаційної Ради «Громадського науково-дослідного центру універсальних технологій розвитку людини»

МАЙСТРУК Галина Павлівна, керівник освітнього компоненту Благодійного фонду «Здоров'я жінки і планування сім'ї»

ПОНОМАРЕНКО Володимир Степанович, голова правління Всеукраїнська громадська організація «Всеукраїнська спілка вчителів і тренерів»